

Мусимо визначити, що для послідовного забезпечення кримінально-правової протидії крадіжкам приватності необхідна подальша робота щодо розробки концепції та ефективних механізмів контролю.

Л і т е р а т у р а

1. *Kristin Finklea*. Identity Theft: Trends and Issues — Congressional Research Service — January 16, 2014 — 7-5700 — R40599 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://fas.org/sgp/crs/misc/R40599.pdf> / <http://www.manikaslaw.com/Fraud-White-Collar-Crime/Identity-Theft-Fraud.shtml>
2. *Горпинюк О. П.* Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. П. Горпинюк. — Львів, 2011. — С. 6.
3. *XIXth International Congress of Penal Law*. «Information Society and Penal Law» (Rio de Janeiro, Brazil, 31st August — 6th September 2014) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://aidp2014.org/wp-content/uploads/2014/09/resolution-2-section-II.pdf> — Р. 8.
4. ROADMAP Legislative proposal on criminalisation of identity theft (included in the European strategy on identity management) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/governance/impact/planned_ia/docs/2011_home_013_identity_theft_en.pdf
5. *Neil Robinson, Hans Graux, Davide Maria Parrilli, Lisa Klautzer, Lorenzo Valeri*. Comparative Study on Legislative and Non Legislative Measures to Combat Identity Theft and Identity Related Crime: Final Report — TR-982-EC — June 2011 — 603 p.

Сергій Володимирович ПОПОВ,

здобувач кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ
У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ
ТА СУТНОСТІ**

У науці кримінального права приділяється чимало уваги протидії злочинам, у тому числі й шляхом застосування покарання. Однак недостатньо розробленою залишається проблема законодавчого регулювання кримінальної відповідальності шляхом побудови кримінально-правових санкцій, а також удосконалення практики їх застосування.

У юридичній літературі на сьогодні не існує однозначного тлумачення терміна «санкція», яку П. П. Осипов назвав «найбільш гострою зброєю в боротьбі зі злочинністю» [1]. Для того, щоб дати рекомендації законодавцеві щодо вдосконалення регламентації в законі кримінально-правових санкцій, необхідно мати чітке уявлення про правову природу, сутність цього феномену.

Санкція (з лат. *sanctio* — «найсуворіша постанова») — частина норми права, яка в разі невиконання норми визначає заходи державного впливу, головним чином у формі примусу [2]; умова, яка забезпечує виконання закону [3]; державний запобіжний захід, який застосовується до правопорушника [4]; міра відповідальності за порушення диспозиції [5]; заходи впливу, покарання за порушення закону [6]; найважливіший засіб соціального контролю [7]. Отже, санкція — це багатозначне поняття, яке має безліч варіацій і значеневих відтінків.

Розглянемо різні точки зору на це питання, наведені в юридичній літературі. Так, А. О. Пінаєв визначає санкцію як частину статті кримінального закону, яка містить вказівки на вид і розмір покарання [8]. О. Е. Лейст називає санкцією правової норми нормативне визначення примусових заходів, які застосовуються в разі правопорушення й містять його підсумкову правову оцінку [9]. І. Я. Козаченко розглядає санкцію як закріплену кримінальним законом форму відповідальності, яка виражає міру кримінального покарання, передбаченого за вчинення злочину [10]. На думку А. В. Наумова, санкція — це примусовий захід, за допомогою якого відповідне правило поведінки охороняється від порушень [11]. Санкція — це правовий засіб забезпечення виконання юридичних обов'язків та охорони суб'єктивних прав від можливих порушень [12]. А. П. Козлов дає розгорнуте визначення кримінально-правової санкції як частини кримінально-правової норми, яка має державно-примусовий якісно-кількісний характер і являє собою формально визначену об'єктивно-суб'єктивну модель заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які вчинили злочин [13]. З огляду на вказане можна однозначно визначитися, що санкція є частиною норми права.

Роль санкції будь-якої кримінально-правової норми виконують розпорядження, в яких регламентуються примусові заходи, що діють у разі порушення диспозиції. У Загальній частині КК містяться розпорядження загального характеру, в яких визначаються загальні правила призначення покарання, а в статтях або їх частинах Особливої частини КК — розпорядження, що мають спеціальний харак-

тер і визначають модель кримінального покарання. Отже, санкція є необхідним елементом правової норми. Відсутність санкції рівнозначна відсутності кримінально-правової норми. Зміст санкції полягає у встановленні моделі кримінального покарання за діяння, яке передбачено в диспозиції, з урахуванням особистості злочинця. Санкції створюються на основі видів злочинів і системи покарань. Саме в санкціях мають бути закладені точки відліку, які допомогли б суду обрати необхідне покарання.

У науці кримінального права санкція кримінально-правової норми пов'язується з покаранням. Покарання й кримінально-правова санкція є нетотожними категоріями. Виникає цілком закономірне запитання: у чому полягає розходження між покаранням і кримінально-правовими санкціями? На нашу думку, необхідно погодитись з А. П. Козловим, який зазначає, що терміну «санкція» відповідає термін «покарання» (реальне втілення санкції). Тому в кримінальному праві можна досить чітко розмежувати санкцію й покарання в їх сутнісному вираженні: перша описує можливі заходи впливу, друге є реальним заходом впливу стосовно реального злочинця за реально вчинене. Санкція — це не самі наслідки негативної поведінки, а їх модель [14]. Санкції передбачають обов'язковість мотивації при обранні конкретної міри покарання [15]. Санкція і покарання — це не тільки нетотожні поняття, а й у певному розумінні різні, що мають самостійні значення в механізмі правового регулювання. Санкція, наприклад, характеризує кримінальне право з погляду його меж і можливостей впливати на суспільні відносини [16].

Однак Н. А. Ниркова розширює межі поняття кримінально-правової санкції, звертаючи увагу на те, що всі регламентовані в кримінальному законодавстві заходи державного реагування щодо осіб, винних у вчиненні злочину, називають заходами кримінально-правового впливу, кримінально-правового реагування або кримінально-правового примусу. Дослідниця робить висновок, що до санкцій кримінально-правових норм належать усі ті нормативні положення Загальної та Особливої частин кримінального законодавства, в яких передбачаються примусові заходи (впливу, реагування) стосовно осіб, які вчинили злочин певного виду [17]. Н. А. Ниркова також наголошує на тому, що суд, крім покарання, має у своєму арсеналі й інші заходи впливу: примусові заходи виховного характеру щодо неповнолітніх, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, звільнення від кримінальної відповідальності й покарання тощо [18].

На думку К. А. Сича, кримінально-правова санкція зводиться не тільки до покарання, а й може вказувати на інші заходи правового характеру, не пов'язані з репресивним впливом, наприклад, відшкодування потерпілому заподіяної злочином шкоди. У санкції визначаються не тільки об'єкти права покарання, а й межі останнього. При цьому ці правові засоби повинні мати не тільки репресивний (штрафний) характер, а й відновлювальний (компенсаційний), а також примусово-захисний (заходи безпеки) [19].

Щодо цього питання існують й альтернативні думки. Так, прихильники теорії соціального захисту вважають, що санкція є мірою соціального захисту, яка повинна встановлюватись у кожному конкретному випадку, а не передбачатися на майбутнє для всіх без винятку випадків [20]. Прихильники зазначеного напрямку основною метою покарання вважають ресоціалізацію злочинця, заснова- на на його психологічних особливостях.

Як зазначалося, «санкція» — це багатозначне поняття, і кожен значеннєвий відтінок має право на своє власне відокремлене існування. Сьогодні варто досліджувати санкцію комплексно, починаючи з її поняття, конструювання, а також в значенні частини статті Особливої частини КК України, яка містить модель покарання. У санкції наводиться законодавча оцінка ступеня суспільної небезпечності злочину й міра покарання, що повинно спонукати науковців для розширення своїх досліджень, не обмежуючись кримінально-правовими питаннями, а й охоплювати кримінологічні проблеми, наприклад, визначення та кримінологічного обґрунтування застосування тих або інших санкцій до певного кола злочинів.

Система кримінально-правових санкцій будується на основі системи різноманітних за змістом і значущістю кримінальних покарань. Між системою санкцій і системою покарань існує міцний зв'язок, завдяки якому до санкції можуть бути включені лише ті види покарання й лише в тих розмірах, що встановлені системою покарань. Суд при призначенні покарання спирається не на перелік покарань, а на санкції [21]. Тобто система санкцій є більш конкретизованою, побудованою на основі загальної системи сукупністю моделей покарань на рівні статей Особливої частини кримінального законодавства. Необхідно погодитися з думкою Є. В. Благова про те, що застосування санкції кримінально-правової норми — це прийняття та закріплення рішення щодо юридичних обов'язків та суб'єктивних прав, що містяться в ній, втілене в певних мірах кримінально-правового характеру [22].

Дискусії в теорії кримінального права про першооснову в покаранні відплати чи особистості злочинця тривають досі. Теорія неокласичної школи кримінального права в питанні покарання, на жаль, робить акцент не на особі злочинця, а на діянні. Так, І. Я. Козаченко характерною рисою санкцій кримінального права називає ту обставину, що караним визнається не суб'єкт злочину, а вчинене ним злочинне діяння. Такий підхід законодавця, на думку вченого, слід визнати єдино правильним [23]. Такої самої думки дотримується П. П. Осипов, зазначаючи, що оцінка злочину повинна орієнтуватися на властивості злочину й не може ґрунтуватися на якостях особи винного [24]. Проте слід погодитися з О. Е. Лейстом, який наголошує на тому, що карається не злочин (посередництво в хабарництві, вбивство, тілесне ушкодження), а злочинець (посередник, вбивця) [25]. Ф. Ліст вказував, що немає злочину, який би не був вчинений злочинцем. «Діяння і діяч — не дві протилежності, як це припускає фатальна юридична омана, а діяння належить діячу... Нас запитують: що є наслідком злодійства, замість того, щоб запитати, на що заслуговує цей злодій? Не поняття карається, а діяч, тому міра покарання має визначатися відповідно не до поняття, а до діяння діяча. Це зрозуміло, як світ, а тим часом, це ще і тепер вважається ерессю» [26]. О. А. Биков зазначав, що покарання не є ні життєве благо, ні суспільний тягар, і який зв'язок може бути між справедливістю й покаранням, ученому не зрозуміло. У чому полягає та властивість справедливості, котра вимагає, щоб винний у заподіянні тілесного ушкодження, що спричинило смерть, був би покараний суворіше від винного в заподіянні ушкодження, яке не мало такого наслідку. Якщо ця властивість полягає в потребі за більшу шкоду відплатити більшим злом, то це буде відплатою, і навіть чистим ім'ям справедливості фарисейської прикривати низинні спонукання помсти [27].

На сучасному етапі, зважаючи на стан науки кримінального права, при побудові та застосуванні кримінально-правових санкцій необхідно поєднувати і ступінь суспільно небезпечного діяння, і особу винного, а точніше не особу, а те, що її характеризує (наприклад, вчинення злочину повторно). Саме з урахуванням сукупності критеріїв можна більш правильно визначити вплив тих чи інших обставин на вчинення злочину та їх значення для кримінальної відповідальності. Варто погодитися з А. А. Тер-Акоповим, який зазначає, що традиційно злочин оцінюється головним чином за небезпечністю діяння, з оцінки виключається суб'єктивний фактор — особа з усім тим, що на неї впливає. Нове мислення, що розглядає людину як

основну соціальну цінність, повинно стати панівним у завданнях кримінального законодавства. Учений обґрунтовано стверджує, що панівним є підхід, який виключає крайнощі, побудований на поєднанні діяння й особи винного [28].

Проблема кримінально-правових санкцій невід’ємно пов’язана з проблемою кримінальної відповідальності. Свого часу Л. В. Багрій-Шахматов зазначав, що відповідальність не можна ототожнювати із санкцією. Ототожнення відповідальності із санкцією неправильне, оскільки воно відриває відповідальність від змісту норми права й реальної дії правової норми [29]. Таке твердження заслуговує на увагу, оскільки, як вказує вчений, якщо відповідальність зводити тільки до реалізації санкції, то, мабуть, немає необхідності в існуванні її самостійного поняття [30].

Таким чином, санкція — це обов’язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини КК України, яка містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння. Санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, вказуючи на його вид та обсяг, виконуючи при цьому роль моделі кримінального покарання, передбаченого за вчинений злочин.

Л і т е р а т у р а

1. *Осипов П. П.* Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций : аксиологический аспект / П. П. Осипов. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. — С. 63.
2. *Популярна юридична енциклопедія* / [кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський та ін.]. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — С. 434.
3. *Толковый словарь русского языка* / [под ред. проф. Д. Н. Ушакова]. — М., 1940. — Т. 4. — С. 47.
4. *Словарь русского языка* / [под ред. А. П. Евгеньевой]. — М. : Русский язык, 1988. — Т. 4. — С. 27.
5. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін.]. — К. : Укр. енцикл., 1998. — Т. 6 : Т—Я. — С. 199.
6. *Словник української мови*. — К. : Наукова думка, 1978. — Т. 9. — С. 54.
7. *Иллюстрированный энциклопедический словарь* / [ред. В. И. Бородунин и др.]. — М. : Б. Р. энци., 1995. — С. 683.
8. *Пинаев А. А.* Курс лекций по Общей части уголовного права / А. А. Пинаев. — Х., 2002. — Кн. 2: О наказании. — С. 23.
9. *Лейст О. Э.* Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы) / О. Э. Лейст. — М. : Изд-во МГУ, 1981. — С. 7.

10. *Козаченко И. Я.* Санкции за преступления против жизни и здоровья: обусловленность, структура, функции, виды / И. Я. Козаченко. — Томск : Изд-во Томского ун-та, 1987. — С. 75.

11. *Наумов А. В.* Применение уголовно-правовых норм : учеб. пособ. / А. В. Наумов. — Волгоград : Высшая следственная школа МВД СССР, 1973. — С. 30.

12. *Ветрова Г. Н.* Санкции в судебном праве / Г. Н. Ветрова. — М. : Наука, 1991. — С. 47.

13. *Козлов А. П.* Уголовно-правовые санкции (проблемы построения, классификации и измерения) / А. П. Козлов. — Красноярск : Изд-во Красноярского ун-та, 1989. — С. 17.

14. *Козлов А. П.* Указ. работа. — С. 7—8.

15. *Кримінальне право України: загальна частина* : підручник / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Стапися, В. Я. Тація]. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — С. 319.

16. *Сыч К. А.* Уголовное наказание и его состав: теоретико-методологические аспекты исследования : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / К. А. Сыч. — Рязань, 2007. — С. 198.

17. *Ныркова Н. А.* Уголовно-правовые санкции за преступления различной степени тяжести : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н. А. Ныркова. — СПб., 1991. — С. 9—11.

18. *Ныркова Н. А.* Уголовно-правовые санкции за преступления различной степени тяжести : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н. А. Ныркова. — СПб., 1991. — С. 17.

19. *Сыч К. А.* Указ. работа. — С. 198—199.

20. *Уголовный кодекс Франции* / [науч. ред. и предисл. канд. юрид. наук Л. В. Головки ; пер. с фр. канд. юрид. наук Н. Е. Крыловой]. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. — С. 36.

21. *Козлов А. П.* Система санкций в уголовном праве / А. П. Козлов. — Красноярск : Изд-во Красноярского ун-та, 1991. — С. 65, 67.

22. *Благов Е. В.* Применение уголовного права (теория и практика) / Е. В. Благов. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — С. 294.

23. *Козаченко И. Я.* Указ. работа. — С. 142.

24. *Оситов П. П.* Указ. работа. — С. 113.

25. *Лейст О. Э.* Указ. работа. — С. 41.

26. *Лист Ф.* Наказание и его цели / Ф. Лист. — СПб. : Изд. Дрездеса, 1895. — С. 58—59.

27. *Быков О. А.* Главные основания, обуславливающие размер уголовного наказания / О. А. Быков. — Тифлис : Изд-во Кавказского юрид. общества, 1894. — С. 38.

28. *Тер-Акопов А. А.* Основания дифференциации ответственности за деяния, предусмотренные уголовным законом // Сов. гос. и право. — 1991. — № 10. — С. 75.

29. *Багрий-Шахматов Л. В.* Соціально-правові проблеми кримінальної відповідальності та форм її реалізації / Л. В. Багрий-Шахматов. — О. : Юрид. літ. ; АО БАХВА, 2000. — С. 41.

30. *Багрий-Шахматов Л. В.* Уголовная ответственность и наказание / Л. В. Багрий-Шахматов. — Мн. : Вышэйш. школа, 1976. — С. 111.